

DE VERGETEN VAUXHALL OP DE COUPURE

Adrien Brysse, Luc Devriese

In de zuidwestelijke hoek van de Coupure Links, niet ver van het Van Caneghem gebouw (het 'Blindenhuis'), functioneerde zowat twee eeuwen geleden een instelling als verzamelplaats voor publieke vermakelijkheden. Net als in andere steden, waar eveneens aan het einde van de jaren 1700 naar Engels voorbeeld dergelijke initiatieven voor recreatie in een groene omgeving tot stand kwamen, werd dit de 'Vauxhall', 'Wauxhall' of 'Waux Hall' genoemd.

De Gentse Vauxhall was opgericht in 1782. Men gaf er bals en feesten die gefrequeenteerd werden door 'la bonne société de la ville'. Kort na 1830 werd de zaak opgedoekt. Hoewel veel gelezen auteurs als Prosper Claeys en Pierre Kluyskens er over schreven en de Vauxhall ongeveer een halve eeuw draaide, lijkt deze episode uit onze stadsgeschiedenis weinig gekend. Zelfs in het goed gestoffeerde boek *De Coupure in Gent. Scheiding en Verbinding* dat in 2009

Afb. 1. Een Vauxhall in volle glorie door Rowlandson, Thomas (artist). Niet toevallig de Londense bakermat (Victoria and Albert Museum Collection, museum number 27607)

verscheen, wordt enkel de naam vermeld, meer niet.

Vanwaar Vauxhall?

De naam is afkomstig van een uitgaansgelegenheid of pretpark avant la lettre, 'Vauxhall Gardens' genaamd, dat in 1661 onder het bewind van Karel II in de tuinen van Kennington (Londen) was aangelegd. De locatie heette vanouds Falkes' Hall, naar de naam van de oorspronkelijke eigenaar Falkes de Bréauté, huurlingenhoofdman van koning Jan (King John). In 1216 schonk de koning hem een landgoed waar de latere Vauxhall een onderdeel van was. Over de eeuwen verbasterde Falkes' Hall tot Vauxhall.

De bezoekers van het idyllische park, door de Engelsen 'pleasure gardens' genoemd, liepen er door nagemaakte ruïnes, triomfbogen en Chinese paviljoenen. Men woonde er muziek evenementen en vuurwerkspektakels bij (afb. 1). Het was een van de belangrijkste entertainmentplaatsen van het midden van de 17de tot het midden van de 19de eeuw.

Afb. 2. De Grand South Walk afgezoomd door de Triumphal Arches in de Vaux Hall Gardens
(The Collage Collection, Guildhall Library).

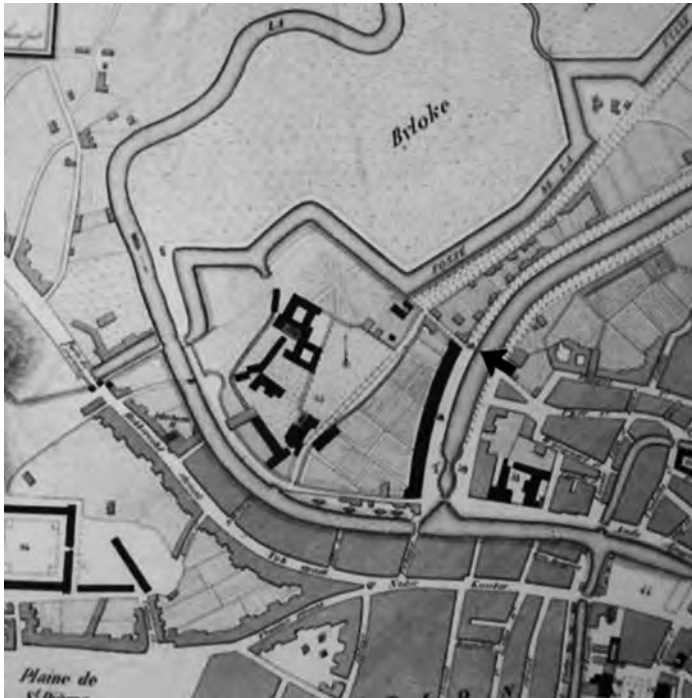
Het societysucces van deze pleasure gardens sloeg eind 18de eeuw over naar het vasteland. De Vauxhall van het Brusselse Warandepark werd in 1782 gebouwd door een familie van koffiehuishouders en stokers. Het bestond uit een park met verschillende gebouwen. Er was een rotondetheater met balzaal, eet- en drinkgelegenheden. De Brusselse zaak beschikte over een eigen orkestje. Er was ook een theaterschool aan verbonden. De leerlingen voerden kome-

dies, kleine opera's en pantomimes op. In het begin van de 19de eeuw, toen de Vauxhall tijdelijk werd omgedoopt tot het Tivoli-park, heette het theater dan ook Salle de Variétés. De bal- en gelagzaal kreeg meer dan ooit de allures van een casino en het parkgedeelte werd omgetoverd tot een speeltuin voor jong en oud. De grote feesten werden opgeluisterd met vuurwerk, verlichting, experimenten met ballons en andere opzienbarende vondsten van de populaire wetenschap, en uiteraard waren er de obligate gemaskerde bals en af en toe toch nog wel een concert. Ook in Nederland werden Vauxhalls opgericht en deze plaatsen werden een begrip. Men gebruikte de uitdrukking 'een vauxhal houden' voor een kermis van de kleine burgerij. In Parijs werd eveneens een Vauxhall pleasure garden ingericht. Het lag op de plaats waar vandaag het station Saint-Lazare staat. In het Frans schreef men 'Wauxhall'. Het bekendste nu nog bestaande voorbeeld ervan is allicht het Kopenhaagse Tivoli (Denemarken) door Georg Carstensen in 1843 als 'Tivoli Vauxhall' tuin geopend.

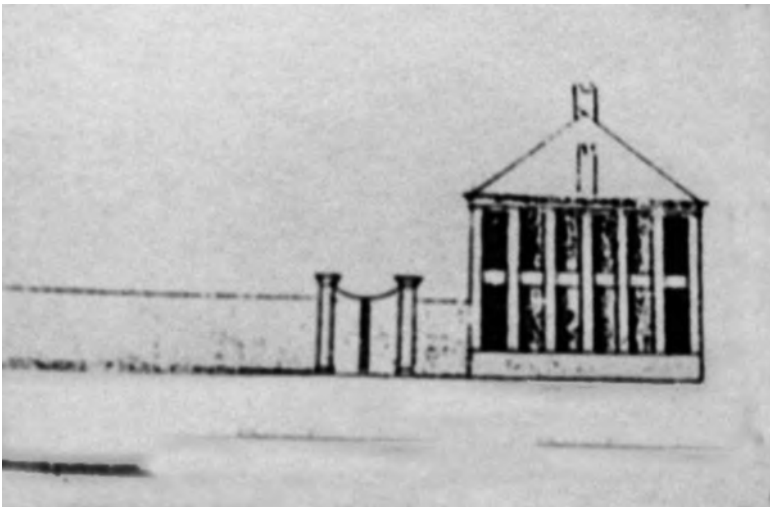
Aan de Gentse Coupure

Pierre Kluyskens schetste destijds een mooi beeld van de Coupure in een krantenartikel *Langs de Gentse 'Champs Elysées'*. Dat geeft ons een uitstekend idee van het wereldje waarin de Gentse Vauxhall terecht kwam.

"De Coupure is tegenwoordig een van de stilste wijken van Gent geworden: weinig of geen handelshuizen of winkels, weinig verkeer, zelfs geen tramlijn. De hoge, statige burgerwoningen, de zware, knoestige bomen weerspiegelen zich vol neerslachtigheid in het vale, ongerimpelde water van de vaart. 's Avonds is het er doods en donker en krijgt men de indruk, volledig afgesneden te zijn van het rumoerige, weelderig verlichte stadscentrum. Niets laat nog vermoeden dat diezelfde Coupure eens de grote attractie geweest is voor onze grootouders, de Gentse 'Champs Elysées', waar men in elegantie en gratie wedijverde, waar men 's avonds een gezellige wandeling kwam doen en waar op zon- en feestdagen gans de stad samenstroomde. Voor de toenmalige Gentenaar betekende de Coupure ontspanning, licht, feestelijke stemming. De mensen waren toen immers nog niet aangegrepen door de emigratiekoorts en men vond het geenszins abnormaal een zondagnamiddag in eigen stad door te brengen. zelfs in volle Zomer. Men wandelde langs de oevers van de vaart in het koele lommer der linden en platanen, terwijl de jonge dames in open koetsen pronkend voorbijtrokken.(...) De mode was gelanceerd. Wou men gezien, opgemerkt worden met een nieuw kleet of een nieuwe hoed, dan moest men langs de twee brede wegen aan beide zijden van de Coupure gaan paraderen. (...) Twee gebouwen, welke thans verdwenen zijn, hadden hun naam

Afb. 3. De locatie naast het depot op de Coupure Links is approximatief af te leiden uit dit detail van het stadsplan van Roothaese (1829). Bemerkt de overwegend groene onbebouwde omgeving.

Afb. 4. Geveltekening met ruim bemeten vensterpartijen. De gevel was ongeveer 19 m. breed (bouwaanvraag in 1782 ingediend door Joannes Villepierre voor een 'ghebauw omtrent de entrepot' in Stadsarchief Gent, reeks 535, nr. 52 bundel 4).

aan de Coupure verbonden en vormden er de grote aantrekkingskracht van: de Vauxhall en Frascati.”

Toen er in Gent aan een Vauxhall gedacht werd, was het evident dat de Coupure de uitverkoren locatie zou zijn (afb. 2). Het plan bij de bouwaanvraag voor een ‘ghebauw’ gereproduceerd in afb. 3 toont naast het hoofdgebouw aan de rechterkant een poort. Dat was de toegang tot het binnenterrein met de dansvloer. In de bouwaanvraag werd het gesitueerd ‘omtrent de Entrepot’. Het langgerekte Entrepot met een gevel van 150 m, kort tevoren gebouwd (1779), nam de plaats in van de huidige huizenrij nr. 1 tot 105. Guido Deseyn vermeldt dat op de westhoek van de (huidige) Maurice De Weertstraat het deftige Hôtel du Commerce stond met op een binnenterrein daarachter de bekende herberg - balzaal Wauxhall.

‘Vauxhall ofte avondverlustplaetse’

De zaak opende op 11 Augustus 1782, in hetzelfde jaar dus als de Brusselse naamgenoot. *Den Vlaemschen Indicateur ofte aenwyzer der wetenschappen 1782 schrijft:*

Te Gend, Zondag 11 deezer (1782)

VAUXHALL

Voor d’eerste maal, ‘s avonds om 8 uren te beginnen.

Alzoo het de eerste mael is dat wy de Vauxhall binnen de Stad Gend kunnen aenkondigen, gelooven wy dat onze Lezers het niet kwalyk zullen afneemen, dat wy hun diesaengaende eenige onderrichting geeven. - De Vauxhall is uyt den grond nieuw-gebauwen, en ingericht op de wyze van die van Brussel en Amsterdam. - Zy is gelegen op de Copuere nevens Zyne Majesteyts Entrepót. Men zal'er ten allen tyden alle sorten van Ververschingen en Wynen kunnen bekomen. Dagelyks zal men'er kunnen eten en Table d'Hôte, en Tractementen kunnen bespreken voor talryke Gezelschappen, Confreriën, Neiringen, Bruyloften en andere besondere Feesten.

Alzoo Sr. Bés, Hofmeester van Professie, den Ondernemer deezer Vauxhall is en dat zyne Bekwaemheyd genoegzaam bekend is, durven wy vertrouwen, dat'er noch vleyt noch kost gespaert zal worden, om die nieuwe Stichting alle Aengenaemigheden te geeven; diè zy zou kunnen hebben, en een ieder naer genoeg te voldoen.

Den Ingang is 14 stuivers voor ieder Persoon, doch de Persoonen die zig willen abonneren voor acht Verlichtingen (Illuminations) moeten niet meer betalen dan een Kroone, en zig adresseeren aen Mlle St. Flour, Buraliste. Men

mag met geene Degens ingaen, en de Livry-knechten, zelfs betaelende, zullen niet toegelaeten worden.

Het entreegeld lag voldoende hoog om het gewone volkje er buiten te houden. Er was een restaurant ingericht en er zouden banketten en conferenties gehouden worden en vanzelfsprekend ook bruiloftfeesten gevierd. Om nog meer cliënteel aan te trekken werden ook nog andere spektakels, zoals circusvoorstellingen, liefdadigheidsfeesten en bals ingericht.

In de Wegwyzer van Gent voor het jaar 1784 lezen we het volgende: *‘Vauxhall ofte avondverlustplaetse, alwaer men in den Somer op de Sondagen illuminatiën doet, gebouwen op de Coupure, bij den Entrepôt In Gend, In 't jaer 1782, door Srs J. Villemorre en P. Van Damme, propriëtarissen en gebruikt door Sr J. Bes, hof-meester van professie, seer wel ervaeren in alle hetgene de keuken aengaet, alwaer hij verkoopt alle slach van ververschynghen en wynen, houd tables d'hôtes en recommandeert sich voor besondere feesten van confrérieën, neringen en andere. Voorders kan eenieder t' allen tijde en prysen eten bekomen, en wendt sich alle vlyt aen om het publiek te contenteren’.*

Een Vauxhall omvatte in essentie een dansvloer en een orkesttribune omringd door een colonnade en wandelgangen (zie afb. 1). Naar gelang van de behoeften konden daarbij ook ‘salons particuliers’, ‘magasins de frivolités’ en lees-kabinetten ingericht worden. De decoratie neeg naar barok en rococo, met guirlandes, rocailles, spiegels, sierheesters en watertjes. Prosper Claeys, specialist in deze materie, voegt er wat Gent betreft nog iets anders aan toe. ‘Eerste optreden van de beroemde ruitergroep van ritmeester Erasmus. Deze geboren Gentenaar kreeg de bijnaam Blondin omwille van zijn overvloedige blonde haar. Het ruitersfeest vond plaats op het terrein van de Waux Hall’. Er was blijkbaar voldoende ruimte om een paardenpiste en alles wat erbij hoort in te richten.

Pierre Kluyskens beschreef verder hoe de Gentse Vauxhall vooral gedurende het Napoleontische tijdvak geweldig succes kende. *Dat was de rendez-vous-plaats van al wat de stad aan mondaniteiten telde. Vergeten wij ook niet dat de Parijse mode, door de Franse beambten en hun echtgenoten in onze bezette stad overgebracht, niet enkel het vrouwelijk element aantastte, maar ook sommige personen van het sterke geslacht tot de gekste excentriciteiten dreef en dat de Vauxhall de voorbestemde plaats was om met de nieuwe modegril te komen pronken, hij het drinken van een ‘orgeat’ (amandelsiroop), limonade,*

Bavaroise. punch, thee, chocolat of nog een glas wijn, Hoogaerdsch. Lovensch, Faro of Gaversch bier, zoals wij het in een aankondiging van de Gazette van Gent lezen.

Het einde

De politieke gebeurtenissen, die de serene stadsatmosfeer kwamen vertroebelen en de verandering van de mentaliteit en zeden na de Belgische Omwenteling, brachten de Vauxhall echter langzaam maar zeker naar de afgrond. Na 1830 vegeeteert de instelling amper nog. Er is heel wat concurrentie ontstaan, en vooral is er op amper een paar honderden meter afstand een nieuw gebouw uit de grond gerezen, het reusachtige Casino, dat weldra het belangrijkste deel van het cliënteel van de Vauxhall zal opslorpen. In de Hollandse tijd beschrijft de *Almanak van de Gentsche staminees anno 1821* naast de Wauxhall en de Frascati ook nog de (zeker druk bezochte) herbergen *Belle Vue of 't Schoon Gezigt* (de concurrent van de *Belle Promenade* aan de overzijde van de Rozemarijnbrug) en de Entrepot.

Weldra was het amen en uit met de Gentse Vauxhall. Wel werd nog minstens één poging ondernomen om althans de naam te laten herleven. Bedoeling was het muzikaal doodse zomerseizoen te doen opleven. Vermoedelijk koos men voor de benaming omdat de Vauxhallconcerten inderdaad 's zomers plaatsvonden. Voorlopig hield men het echter bij een oude, gevestigde locatie in het centrum. In de *Notes d'Art van La Flandre Libérale* van woensdag 16 mei 1906 lezen we dat er een 'Concert du Waux-Hall' zal ingericht worden in de Beurs aan de Kouter. Een eerste evenement kende een flink succes. Maar toch was er (minstens) één valse 'noot': de omwille van de hitte geopende vensters lieten vanuit de Ketelvest een verpestende stank binnen waaien... Iets oudere Gentenaars weten wat dat betekende. Was dat de reden waarom de heropstart jammerlijk mislukte ?

Literatuur

Claeys, P. (1902), *Mémorial de la Ville de Gand (1792 – 1930)*, Vuylsteke, Gent, p. 37, 141, 420.

Deseyn, G., *Gids voor oud Gent*, eerste uitgave 1984, Standaard, Antwerpen, p. 302.

Kluykens, P., Langs de Gentse 'Champs Elyssées'. In: *De Gentenaar*, 1953.

Van Werveke, A., onuitgegeven nota's. In Stadsarchief Gent, nr. 160 Waux-Hall.

Diverse auteurs (2009), *De Coupure in Gent*, Academia Press, Gent, p. 85.